ВИЩА ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА ТА ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: 80-ті РОКИ XX СТОЛІТТЯ (повідомлення третє)

Свістельник І. Р.
Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті розглядається розвиток системи вищої фізкультурної освіти як самостійної освітньої галузі та її інформаційного забезпечення у 80-ті рр. XX ст. Показано, що наприкінці 80-х років відбувається перебудова вищої фізкультурної освіти, активно впроваджується електронно-обчислювальна техніка, яка має оптимізувати планування та управління навчальним процесом, удосконалити зміст, організацію, форми, засоби та методи навчання та створення баз даних, які могли б зберігати великі обсяги інформації, забезпечувати швидкий її пошук і зручність отримання.
Ключові слова: вища фізкультурна освіта, інформаційне забезпечення, система науково-технічної інформації.

Актуальність. У 80-х роках відбулося істотне вдосконалення роботи центральної галузевої служби інформації фізичної культури та спорту. Було чітко визначено види інформації та компоненти інформаційного потоку галузі, посилилася ефективність засобів масової комунікації та роботи видавництва. Підвищилися вимоги до спортивної науки, яка мала забезпечувати розвиток спорту високих досягнень і визначати ефективні шляхи для оздоровлення населення [1]. Наступний етап розвитку інформаційного забезпечення вищої фізкультурної освіти припав на часи перебудови, що вплинуло на його зміст і характер процесів, багато з яких ще тривають.

Дослідження виконано в рамках основної теми 1.2.1 Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2006—2010 рр.

Мета дослідження — дослідити специфіку розвитку інформаційного забезпечення вищої фізкультурної освіти у 80-х рр. XX ст.

Матеріали дослідження. Наприкінці 80-х років починаються активні зміни у вищій фізкультурній освіті. Перебудова, яка тривала у країні, торкнулася усіх сфер суспільства, і зокрема розвитку спортивної освіти та науки, їх інформаційного забезпечення.

Основну увагу починають приділяти самостійній роботі студентів, у зв'язку з чим зростає роль навчально-методичного забезпечення, а наявність необхідної навчальної літератури різних типів і призначення стає вагомим чинником якості підготовки фахівців. Було визнано, що необхідно покращувати підготовку фахівців шляхом активного переходу на сучасні технології організації й управління професійною підготовкою за допомогою різноманітних цільових навчальних посібників, підручників і технічних засобів.

Розвиток спортивної освіти та науки у цей час характеризується безсумнівним лідерством медико-біологічних дисциплін. Наукові дослідження природничого напрямку мають характер рекомендацій з удосконалення фізкультурного руху — спортивна наука розвивається за рахунок відповідних структур у ВНЗ. Стає очевидним, що основні ресурси та стимули розвитку науки знаходяться в самому ВНЗ (можливість підготовки кандидатських дисертацій, наявність власних наукових шкіл, відомі вчені серед числа викладачів); зовнішнє стимулювання наукової роботи відбувається шляхом створення в інститутах комплексних наукових груп збірних команд [2]. Таким чином ВНЗ реалізовували всесоюзний план науково-дослідної роботи, що дозволяло впорядковувати тематику наукових досліджень і впливати на їхню якість.

Перебудова вищої фізкультурної освіти вимагала посилення наукової діяльності кафедр та лабораторій, спрямування її на дослідження найбільш актуальних практичних проблем. Для цього створювали навчально-спортивні комплекси, залучали до участі в наукових дослідженнях здібних студентів. Разом з тим потребували вдосконалення наукові основи організації навчального процесу. Було очевидним, що зміст навчальних дисциплін ВНЗ фізкультурного профілю відстає від вимог практики: молодий фахівець у своїй професійній діяльності керується здебільшого засвоєними правилами та рекомендаціями і не готовий до критичного їх використання і творчих пошуків. У зв'язку з цим необхідно було вирішувати проблему транс-

© Свістельник І. Р., 2010.

формації навчальних знань та інформаційного забезпечення.

Об'єктом пильної уваги стає процес підготовки молодих вчених відповідно до сучасних вимог. Постає необхідність кардинальної реформи освітньої системи і введення магістратури як спеціального етапу підготовки науковців [3]. При цьому акцент пропонують робити не на написанні дисертаційної роботи [4], а на досягненні визначеного освітнього рівня шляхом вивчення певних дисциплін і складання іспитів.

У цей період з'являється нова хвиля інтересу до масової фізичної культури. 1989 року на сторінках періодичних видань [5] прозвучали критичні думки з приводу посиленої уваги до спорту високих досягнень та байдужості до масової фізичної культури, занять фізичними вправами, зокрема ранкової гімнастики, фізкультхвилинок у навчальних закладах, рухливих ігор для дітей, підлітків та молоді, різних видів прогулянок. Уперше з'явився термін «рекреація», що одразу мав декілька значень: відтворення, відновлення, заохочення, відпочинок. Означення «фізична» вказувало на те, що в цих процесах (відновлення, відпочинок тощо) переважає рухова активність з використанням фізичних вправ, ігор та розваг, яка сприяє нормальному функціонуванню організму шляхом підтримання оптимального фізичного стану.

Наприкінці 80-х років інститути фізичної культури починають працювати за новими навчальними планами. Підготовка кадрів здійснюється на базі спеціальності 03.03 «Фізична культура». Новий навчальний план передбачав поетапну підготовку фахівців: перший етап — базовий — спільний для всіх студентів, другий — диференційоване навчання, яке враховує інтереси студента, потреби суспільства у фахівцях певного профілю і готує студента до майбутньої професійної діяльності. Разом з тим ВНЗ фізкультурного профілю була надана автономія у визначенні змісту підготовки спеціалістів, особливо на другому етапі навчання, з урахуванням регіональних, національних особливостей та соціально-економічних умов.

Відповідно до нових навчальних планів скорочуються лекційні курси та збільшується частка самостійної роботи, що вимагає відповідного інформаційного забезпечення. Незважаючи на те, що галузеве видавництво «Физкультура и спорт» з 1923 до 1987 року видало 7909 галузевих видань, серед яких близько 400 науково-теоретичних збірників і монографій та понад 3000 методичних видань з питань масової фізичної культури та видів спорту, а з 1938 до 1987 років підготувало до друку 120 підручників та навчальних посібників для інститутів фізичної культури [6], інформаційне забезпечення навчального процесу та наукових досліджень вважали недостатнім.

Провідні фахівці галузі [7] стверджували, що значну роль у впровадженні результатів наукових досліджень у спортивну практику відіграють неперіодична науково-методична література та галузеві періодичні видання. Неперіодична література включала широкий перелік монографій, підручників, навчальних посібників, збірників наукових праць, книг, які друкувало видавництво «Физкультура и спорт», — понад 50% усіх друкованих у країні видань. Для популяризації науково-теоретичних видань видавництво наприкінці 80-х років започаткувало серію «Наука–спорту» та «Наука — здоровью». Серед періодичних видань чільне місце посідав науково-теоретичний журнал «Теория и практика физической культуры», який щорічно публікував в середньому близько 300 наукових статей [8], та відомі фахові журнали «Физическая культура в школе», «Легкая атлетика», «Спортивные игры». Але цього виявилося недостатньо для здійснення повноцінного інформаційного забезпечення: бракувало навчальної, наукової, спортивної літератури, практично зупинилося видання наукових монографій, викладачі ВНЗ фізкультурного профілю відчували інформаційний «голод», що було пов'язано ще й з тим, що нові умови висували нові критерії та принципи відбору, систематизації і трансформації інформаційного матеріалу з суміжних наук, що вивчали спортивно-рухову діяльність та різні аспекти фізичної культури. Аналіз інформаційних потоків [9] з фізичної культури та спорту показував, що у виданні періодичних науково-теоретичних та методичних журналів країна значно відстає від провідних спортивних держав світу. Так, тільки англійською мовою у цей час видавали 30 наукових журналів академічного характеру (такі журнали виходили не тільки в англомовних країнах, але й у ФРН, Японії, Польщі, Угорщині), німецькою видавали два щомісячні науково-теоретичні журнали, а також вісім щомісячних методичних журналів з видів спорту. Обсяги ж наукової продукції російською мовою та мовами інших національностей країни становили лише 5—10% від світового.

Протягом багатьох років питання створення та використання навчальної літератури для інститутів фізичної культури були відображені у відповідних напрямках Зведеного плану науково-дослідної роботи з фізичної культури та спорту. Визначальним у створенні навчальної літератури мав бути компонент змісту. Разом з тим зростала роль підручника у формуванні навичок професійної діяльності (у тому числі творчої та дослідницької), емоційно-ціннісного ставлення до навчання та до майбутньої професії. Навчальна література, окрім теоретичних

відомостей з предмета, мала подавати систему інформації про те, як організувати навчально-пізнавальну, профорієнтаційну та практичну діяльність. Будь-яке книжкове видання [10] мало мотивувати, скеровувати, контролювати та організовувати засвоєння інформації.

Перебудова вищої школи активізувала низку проблем ВНЗ фізкультурного профілю. З розвитком прогресивних форм та методів навчання (проблемного навчання, активних методів, ігрових форм) зростала частка самостійної роботи студентів. Науково обґрунтований підхід до її організації з урахуванням внутрішніх механізмів самостійної творчості студентів мав забезпечити максимальні результати навчання. У практиці роботи навчального закладу акцент припадав переважно на дидактичну функцію самостійної роботи (оволодіння знаннями). Проте не менш важливими були ще дві: розвивальна функція (формування та вдосконалення розумових здібностей, якостей та психічних властивостей; прогресивні зміни морфофункціональних ознак та рухових якостей) та виховна (перспективне закріплення мотивів, регулювання вчинків, перетворення знань на глибокі переконання, корекція поведінки, постійне вдосконалення рис характеру як одна з важливих умов досягнення високої професійної майстерності) [11]. Також вимагав нових форм організації навчально-виховний процес студентів — членів збірних команд, для яких у подальшому був обраний індивідуальний підхід у навчанні та інформаційному забезпеченні.

Наприкінці 80-х років у навчальний процес починають активно впроваджувати електронно-обчислювальну техніку (ЕОТ). Ефективність комп'ютеризації освіти залежала від теоретичної позиції, шляхів та механізмів, які необхідно було узгоджувати з метою перебудови ВНЗ фізкультурного профілю. Теоретичну позицію ще у 1975 році сформулювали С. Н. Попов, І.Н.Преображенський та Ю. М. Портнов, які дійшли висновку [12], що на фоні прискорення науково-технічного прогресу темпи розвитку спортивної науки сповільнені, а її техніко-методичний арсенал застарілий. Вони висловили впевненість у необхідності пошуку нових тактичних і стратегічних шляхів інтенсифікації процесів узагальнення та вироблення ідей і понять, які включали б більший обсяг раніше накопиченої інформації. Отже, електронно-обчислювальна техніка мала оптимізувати планування та управління навчальним процесом, удосконалити зміст, організацію, форми, засоби та методи навчання, підвищити якість науково-педагогічних дослідницьких робіт та створення баз даних, які могли б зберігати великі обсяги інформації, забезпечувати швидкий її пошук та зручність отримання. ЕОТ почали широко застосовувати у практиці супроводу спортивних змагань: фіксували результати, друкували документацію, здійснювали поточний супровід з видачею результатів на телевізійному каналі та інформаційному табло, не тільки обробляли результати, але й подавали їхнє графічне зображення. Поряд з тим проблемою залишалося використання ЕОТ у суддівстві спортивних змагань.

Висновки. Наприкінці 80-х років відбувається перебудова вищої фізкультурної освіти: інститути фізичної культури починають працювати за новими навчальними планами, здійснюють поетапну підготовку фахівців, збільшують частку самостійної роботи студентів. Активно впроваджується електронно-обчислювальна техніка, яка має оптимізувати планування та управління навчальним процесом, удосконалити зміст, організацію, форми, засоби та методи навчання, підвищити якість науково-педагогічних дослідницьких робіт та створення баз даних, які могли б зберігати великі обсяги інформації, забезпечувати швидкий її пошук і зручність отримання. Але більшість радикальних нововведень, зокрема створення системи науково-технічної інформації з фізичної культури і спорту та центрального галузевого органу інформації, які були запропоновані в цей період, так і залишилися на папері.

Список літератури

1. *Свістельник І. Р.* Вища фізкультурна освіта та її інформаційне забезпечення: 80-ті роки XX століття (повідомлення друге) / Свістельник І. Р. // Теорія та методика фізичного виховання. — 2010. — № 2. — С. 3—6.
2. *Теппер Ю. Н.* Направление и формы перестройки науки в физкультурном вузе / Ю. Н. Теппер, Н. И. Пономарев // Теория и практика физической культуры. — 1988. — № 1. — С. 9—11.
3. *Зациорский В.* Осторожно: статистика / В. Зациорский // Теория и практика физической культуры. — 1989. — № 2. — С. 52—55.
4. *Там само.* — С. 52—55.
5. *Зациорский В.* Приглашаем к дискуссии: спорт и перестройка, спорт и социализм / В. Зациорский, С. Гуськов // Теория и практика физической культуры. — 1989. — № 2. — С. 2—3.
6. *Советская наука* о физической культуре и спорте: состояние и перспективы / В. М. Зациорский, Г. С. Туманян, В. П. Козьмина, М. А. Петрачев // Теория и практика физической культуры. — 1988. — № 1. — С. 2—5.
7. *Там само. — С. 2— 5.*
8. *Родный Н. И.* Проблемы деятельности учебного и научного коллектива / Н. И. Родный. — Вып. 4. — Л., 1971. — С. 167 — 170.
9. *Советская наука* о физической культуре и спорте: состояние и перспективы / В. М. Зациорский,